

Közösség és dzsentrifikáció egy vidéki településen¹

Community and gentrification in a rural settlement

Tomay Kyra² – Völgyi Bence³

<https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.1.4>

Beérkezés: 2021. 12. 02.

Átdolgozott változat beérkezése: 2022. 03. 07.

Elfogadás: 2022. 03. 23.

Összefoglaló: Jelen tanulmány a vidéki területekre történő urbánus középosztályi, értelmiségi beáramlás, a vidéki dzsentrifikáció hatását vizsgálja a céltelepülés közösségi életének alakulása tükrében. A tanulmány alapjául szolgáló kvalitatív kutatás keretében mintegy harminc, félig strukturált interjú készült öslakosokkal és beköltözőkkel, művészekkel és helyi vállalkozókkal egy dél-dunántúli kistelepülésen a PTE BTK szociológia szakos hallgatóinak részvételével. Eredményeink szerint a vidéki dzsentrifikáció különböző szakaszaiban eltérő értékrendű és társadalmi státuszú beköltözők érkeztek a településre, aminek hatására látványosan alakultak át a helyi közösség alapjait konstruáló gazdasági együttműködések, hierarchiák, közös értékek és célok. Az 1990-es években először művész, értelmiségi, majd a kétezres évektől kezdve egyre inkább vállalkozói réteg költözött a településre. A beköltöző értelmiségiek átfomálták a csendes falu életét, és egy pezsgő, fesztiválokban és turistákban gazdag településsé alakították azt. A folyamat következtében felélénkültek a lokális gazdasági kapcsolatok és a turizmus. A településen élők összetételének átalakulása, illetve a település funkciójának megváltozása következtében szembetűnővé váltak az értékrendbeli különbségek, amelyek mind az öslakos–beköltöző tengelyen, mind pedig a két csoport közösségén belül megfigyelhetők. A falut illetően eltérő, egymással versengő elképzelések látványos változást eredményeztek, mind a közösség(ek), mind a település tekintetében, ennek következtében a különböző szereplők és csoportok a formális hatalom területén küzdenek saját érdekeik képviseletéért. A településen zajló dzsentrifikáció egyszerre erősítheti és csökkentheti a társadalmi kohéziót, és ezzel magát a közösséget is.

Kulcsszavak: vidéki dzsentrifikáció, közösség, város-vidék migráció

Abstract: The present study examines the impact of urban middle-class, intellectual influx and gentrification of rural areas in the light of the development of community life in the target settlement. Within the framework of the qualitative research on which the study is based, about 30 semi-structured interviews were conducted with natives and newcomers, artists and local entrepreneurs in a small settlement in South Transdanubia with the participation

1 A tanulmány „A vidéki dzsentrifikáció szerepe a településfejlesztésben” FK-138098 NKFIH által finanszírozott kutatás és az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 azonosítószámú, „Tehetségből fiatal kutató. A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban” elnevezésű projekt támogatásával a Széchenyi 2020 program keretében, európai uniós (Európai Szociális Alap) társfinanszírozással valósult meg.

2 PTE BTK Szociológia Tanszék, email: tomay.kyra@pte.hu

3 PTE Demográfia és Szociológia Doktori Iskola, email: volgyben@gmail.com

of PTE BTK sociology students. According to our results, during the different stages of rural gentrification, immigrants with different values and social status arrived in the settlement, as a result of which the economic co-operations, hierarchies, common values and goals that constructed the foundations of the local community changed dramatically. In the 1990s, first a group of artists, intellectuals, and then more and more entrepreneurs moved to the settlement. Migrant intellectuals transformed the life of the quiet village and turned it into a bustling settlement rich in festivals and tourists. As a result of the process, local economic relations and tourism have revived. Due to the transformation of the composition of the inhabitants, and the change of the function of the settlement, the differences in the values became more visible, which can be observed both on the indigenous migration axis and within the community of the two groups. Different, competing ideas about the village have led to a spectacular change, both for the community(ies) and the settlement, with the result that different actors and groups are fighting for their own interests in the formal sphere of power. Gentrification in the settlement can simultaneously strengthen and reduce social cohesion and thus the community itself.

Keywords: rural gentrification, community, urban-rural migration

Bevezetés

Miért dönt úgy egy szegedi szobrász, egy budapesti vállalkozó vagy egy német házi-orvos, hogy egy ötszáz fő alatti dél-dunántúli községbe költözzön? A válasz mindhárom esetben eltérő: van, akit Szőlőszem⁴ lenyűgöző településképe és természeti adottságai ihlettek meg, van, akinek az volt az álma, hogy vidéki lakásélettermet üzemeltessen, és van, aki a jól profitáló befektetés reményében érkezett. Habár ugyanarra a településre költöztek, céljaik és szemléletük Szőlőszemmel kapcsolatban határozottan eltér. Beköltözésük, jelenlétük hatással van a falura, amely ennek következtében látványosan átalakul. De talán ebben az egész folyamatban mégis az lenne az egyik legérdekesebb kérdés, hogy mit gondol ezekről a változásokról a szemben lakó szomszéd Mari néni, akinek családja generációk óta Szőlőszemen él.

Jelen tanulmány a vidéki területekre történő urbánus középosztályi, értelmiségi beáramlás, a vidéki dzsentifikáció⁵ feltárását és hatásainak vizsgálatát célzó kutatás eddigi eredményeit kívánja bemutatni. A kutatás célja egyfelől megismerni azon városi értelmiségiek vidékpercepcióját, motivációit és preferenciáit, akik a nagyvárosi, vagy éppen város környéki lakóhelyüket vidékire, „falusira” cserélik. A kutatás másik hangsúlyos eleme az ekként betelepülő középosztálybeli, értelmiségi csoport hatásának vizsgálata a választott településre. Részt vesznek-e, és ha igen, miként az új betelepülők a helyi közügyekben, helyi politikában, civil életben és a helyi gazdaságban? Megjelenésük hogyan hat a település társadalmára: képesek-e beágyazódni a helyi társadalomba, hogy használják a kapcsolatteremtő és kockázatvállalási képességüket? Mi az, ami elvész, és mi az, ami megmarad ebben a folyamatban? Kisajátítás vagy megmentés az, ami az új beköltözők hatására zajlik? Miként hatnak egy közösség életére a beköltözők, közösségképző vagy éppen közösségbomlasztó

4 Tekintettel arra, hogy kis lélekszámú településről van szó, Szőlőszemnek nevezzük a tanulmány helyszínéül szolgáló települést a megszólalók személyes adatainak és véleményének anonimizálása érdekében.

5 A „vidéki dzsentifikáció” szakkifejezés az angol *rural gentrification* tükörfordításaként született. Vidéki alatt a nagyvárosoktól távolabbi, vidékies területeket értjük, nem pedig a „nem budapesti” vidéki térségeket, míg dzsentriként az angol eredeti tartalmát alapul véve a feltörekvő középosztályi rétegekre, és nem a lecsúszó nemességre utalunk.

hatással vannak-e? Tanulmányunk elsősorban ez utóbbi téma tárgyalásához kíván hozzájárulni.

A kutatás a 2018–2019-es tanév során indult, majd 2021-ben folytatódott a PTE BTK szociológia szakos hallgatóinak részvételével, egy dél-dunántúli kistelepülésen.⁶ A kutatás módszere elsősorban félig strukturált mélyinterjúk terepkutatás, illetve települési esettanulmány. A kvalitatív, interjúkra, esettanulmányokra támaszkodó kutatásmódszertannak jelentős hagyományai vannak az attitűd-, érték- és identitásvizsgálatokban éppúgy, mint a percepció és reprezentáció kutatásában. Ez a módszer lehetővé teszi az összefüggések mélyebb megértését és a motivációk feltárását. A módszer alkalmazása a hazai város- és vidékszociológiai kutatásokban is széles körben elterjedt és elfogadott (lásd Váradi 1997, 2008, Kovács 1999, Csanádi et al. 2006, Csurgó 2013). A 2021-es kutatás során kiemelt hangsúlyt fektettünk arra a kérdésre, hogy az elmúlt évek strukturális feltételekben bekövetkező változásai (falusi CSOK bevezetése, 2019 őszi helyhatósági választások, és a Covid19-járvány miatti korlátozások) milyen változásokat hoztak. Az utóbbi években bekövetkezett változások közül jelen tanulmányban főként a helyi hatalomban bekövetkezett változásokkal és azok hatásaival fogunk részletesebben foglalkozni.

A vidéki közösség

A közösségek vizsgálata és az arról való értekezés szociológiai nézőpontból az elsők között „körbejárt” terület volt, amely végigkísérte, sőt alakította is a tudományág történetét. A tradicionálisnak nevezett közösségek felbomlását kísérő, meghatározó társadalmi jelenségek, mint az ipari forradalom, a kapitalista berendezkedés, illetve az urbanizáció folyamata fordította a szociológia nagyítóját a képzeletbeli városhtar fölé, ahonnan nézve kirajzolódott egy szembenállás. A városi és a vidéki életmódot összehasonlítva vált nyilvánvalóvá az a változás, amelyet a közösség és társadalom kettősségével írt le elsőként Tönnies (1887) majd erre épülve, vagy éppen vele polemizálva számos más szerző. A város-vidék dichotómia sokáig meghatározta a közösségekről írott tanulmányokat, a szerzők (Redfield 1947, Wirth 1973) rendszerint a „vidéki nyugodt közösségi létet” állították szembe a „nagyvárosok tömegetársadalmával”, és ennek tükrében foglalkoztak a közösségek kérdésével.

Ugyan a kortárs posztstrukturalista vidékszociológia álláspontja szerint „a vidék-város ellentét társadalmi konstrukció eredménye, a vidék alapvetően reprezentációként létezik, és valójában a társadalmi különbségek nem köthetőek a vidéki és városi terekhez” (Csurgó 2016: 49), a város-vidék szembeállítás a mai napig jelen van mind tudományos jellegű írásokban, mind a laikus diskurzusban. A „vidék” a mai napig hordozza azt az erősen idealizált, idilli reprezentációt, amelyben a közösség,

6 A „vidéki dzsentrifikáció hatásai” című kutatás keretében (kutatásvezető: Tomay Kyra) 2018–2019, illetve 2021 során összesen harminc interjút készítettünk a PTE BTK szociológia szakos hallgatói részvételével egy dzsentrifikáció által érintett dél-dunántúli aprófaluban.

nyugalom, biztonság, illetve a természet közelsége és szépsége jellemzi azt (Csurgó 2016: 51). Habár a kutatások (Csurgó–Megyesi 2016) eredményei ezeket a „képzelt különbségeket” egyre inkább dekonstruálják, a laikus vidékreprezentáció változatlan. Ez különösen fontos a vidéki dzsentrifikáns beköltözők szempontjából, hiszen, ha nem is a vidéki közösség idillje az elsődleges ösztönző, de mindenképpen erős szempont a vidékre költözésben.

A közösségek értelmezésének kérdése rengeteg egymással versengő megközelítést eredményezett különböző tudományterületeken. Murdock elméletében a területi lehatároltság, közvetlen interakciók és az egységesülés jelensége, Wolf hálózati elméleti értelmezésében a csoportkapcsolatok, Fish interpretatív megközelítésében pedig a személyek közös értelmezési sémái segítségével értelmezhetők a közösségek (Tóth 2002). Szólószem közösségének, illetve annak változása vizsgálatához a település közösségét Hankiss Elemér elmélete alapján fogjuk értelmezni, elemezni. Ennek oka, hogy a definícióban említett kritériumok menti eltérések szemléletesen érzékeltetik azokat a kihívásokat, amelyekkel egy dzsentrifikálódó település közössége küzd. Hankiss Elemér szerint a közösségek négy tényező együttállásával jönnek létre. Ezek a „közös érdek, közös cél, közös értékrend és a fenti három tényező meglétének tudata, vagy más szóval a »mi« tudat” (Hankiss 1983: 206). A kérdés, hogy miként képes közösséggé alakulni egy látszólag ellentétes értékekkel és érdekekkel rendelkező szomszédság.

A közösségek, függetlenül attól, hogy kiterjedésüket tekintve csupán családi közösségekről vagy éppen államközösségről beszélünk, mindig is élő és változékony képződmények voltak. A történelem során közösségek egyesültek, szétváltak, egyesültek, differenciálódtak, létrejöttek vagy megszűntek, egyszóval állandó változásban voltak (Hankiss 1983: 209).

A közösségek és kiemelten a vidéki közösségek felbomlásának számos oka van, ezek között vannak univerzális társadalmi folyamatok, mint az individualizáció, szekularizáció, illetve kimondottan a magyarországi vidékre jellemzők. Utóbbiak tekintetében beszélhetünk a kitelepítésekről vagy olyan közösségellenes intézkedésekről a 20. század közepén, mint például a civil szervezetek betiltása, falvak összevonása vagy akár a téészesítés (Kovács 2010).

A vidéki közösségek átalakulására intenzív hatást válthat ki a dzsentrifikáció megjelenése is. A dzsentrifikáció hatására a település visszanyerheti a társadalmi kohéziót, vagy éppen még inkább elveszítheti azt. A beköltözők kezdeményezéseikkel, ötleteikkel, kívülről hozott látásmódjukkal irányt adhatnak egy településnek, amely ezáltal újraértelmezheti magát. Ellentétes esetben ugyanezek a szereplők kiszorítják az „öslakosokat” és új közösséget hozhatnak létre (Solana–Solana 2010).

Vidékre költözés: szuburbanizáció, ellenurbanizáció és vidéki dzsentrifikáció

A kilencvenes években Magyarországon a városi lakosság folyamatos csökkenésnek, a falusi lakosság pedig folyamatos növekedésnek indult, egy évszázados tendenciát fordítva meg (Csanádi–Csizmady 2002, Kovách–Nagy Kalamász 2006: 161). Azonban a városból vidékre költözésnek több, motivációjuknál fogva eltérő formája lehet. A rendszerváltás következtében bezárt munkahelyekről távozni kényszerülő városi lakosság egy részének városi otthonát feladva kellett „szerencsét próbálnia”. Az olcsóbb lakhatási és életkörülmények miatt a település rosszabb anyagi helyzetben lévő populációja a képzeletbeli településlejtőn egy-egy szinttel lejjebb és lejjebb kényszerült akár az agglomeráció olcsóbb részén (Csizmady et al. 2019, Dövényi–Kovács 1999), vagy ennek egy speciális eseteként a jelen lapszámban Vigvári András által elemzett zártkertekbe (Vigvári 2022), akár az egy-két generációval ezelőtt elhagyott vidéki térségekbe (Ladányi–Szelényi 1997). A korábban említett évszázados tendencia megfordulását azonban nagyrészt nem a városból kikényszerülők, hanem az onnan elvagyók eredményezték. Az 1990-es évektől jelentkező masszív szuburbanizációs hullám keretében elsősorban a budapesti és a nagyvárosi gazdagabb, képzetesebb családok költöztek jobb életkörülmények reményében az agglomerációba (Csanádi–Csizmady 2002, Tímár 1999).

Mind a szuburbanizáció, mind a jelen tanulmányban vizsgált ellenurbanizáció (Berry 1976), azaz a nagyvárosoktól távolabb fekvő vidéki területekre történő kirajzás a városból vidékre költözés egy formájának tekinthető (Kovách 2012). Ebben nem annyira a távolság, mint a megváltozott életútélmény és megváltozott életmód játszik szerepet (Csurgó 2013: 89). De miért dönt úgy valaki, hogy feladva városi életmódját, falun éli le életét? Egyrészt az agglomerációba költözők nem adják fel teljesen városi életmódjukat. Munkahelyük többnyire továbbra is a városba köti őket, a városban vásárolnak és a városba járnak szórakozni. A munkavégzés helye azonban az új kommunikációs technológiák segítségével az egyes szellemi munkát végzők körében a városi irodából akár otthonra is „költözhet”. De ha a kiköltözött személy nem is tudja otthonról végezni munkáját, akkor ingázhat.

A falura költözés motivációjának hátterében (a foglalkoztatási lehetőségeken kívül) a városi ember vidékről alkotott elképzelése áll. Egészséges élet, jó levegő, a természet közelsége, biztonság, nyugalom, közösség, hagyomány. Ezek azok a hívószavak, elképzelések, amelyek a városi embert, főleg a családalapítás időszakában, vidékre költözésre sarkallnak. Azonban a „vidéki idill” koncepcióját csupán a városiak hozzák létre, amit a beköltöző értéknek, esztétikusnak tart, az többnyire az őslakos számára a mindenkori léttér (Csurgó 2013: 52). A vidék szociális reprezentációja, illetve a mai ember életmódjának és mobilitásának lehetősége vonzó célponttá teszi a városokon kívül eső településeket a költözni vágyók számára.

Dzsentrifikációnak azt a folyamatot nevezzük, amely során egy-egy belső városrészbe vagy kedvező fekvésű vidéki településre annak felújításával, fizikai megújju-

lásával párhuzamosan új, a korábbi lakosságnál magasabb státuszú középosztálybeli beköltözők érkeznek, akár bővítve, akár kiszorítva a korábbi lakosságot. Noha a dzsentrifikáció jelenségének széles körű elméleti és kiterjedt kutatási hagyománya van a városkutatásban (lásd Glass 1964, Zukin 1987, Smith–Williams 1986, Smith 1996, Hamnett 1991, Ley 1996, 2003, Redfern 2003, Atkinson–Bridge 2005), a vidékszociológiában csak az utóbbi évtizedekben és viszonylag szűk körben használt fogalom (Phillips 1993, 2004, 2005, 2009, Stockdale 2010, Hines 2010).

Város és a vidék dzsentrifikációja természetesen nem egy és ugyanaz a jelenség. A vidéki kistelepüléseken megjelenő középosztálybeli csoportok leírásakor nem egyszerűen a városi dzsentrifikáció fogalom átvételéről van szó. A vidék dzsentrifikációjának lényege, hogy városi felső és középosztálybeli csoportok költöznek természeti és társadalmi értékeik miatt vonzó vidéki településekre, aminek következtében a települések mind gazdasági, mind társadalmi értelemben felértékelődnek, illetve a városi fogyasztók a saját értékeik és vízióik szerint alakítják át a helyi adottságokat, az épített és a természeti környezetet (Kovács 2012). Az egyik legfőbb különbség a vidék és város dzsentrifikációja között, hogy a vidék dzsentrifikációjában központi figyelmet kap a természet, a beköltöző vonzódik a vidéki tájhoz, a mezőgazdasághoz és ez meghatározza az életmódját is (Csurgó 2013).

A városkutatási szakirodalomban a különböző diszciplínák és elméleti paradigmák (kritikai, neomarxista, neoweberianus) eltérő álláspontokra jutnak a dzsentrifikáció okait, szereplőit és eredményeit illetően. A dzsentrifikáció magyarázó modelljeit tekintve alapvetően két nagy irányzat különböztethető meg, az egyik szerint az emberek, a másik szerint a tőke az, ami irányítja a folyamatot. Ennek a kettősségnek számos megfogalmazása létezik: termelés/fogyasztás, tőke/kultúra, kínálat/kereslet, marxista/liberális magyarázatokként szoktak utalni rájuk. (Atkinson–Bridge 2005) A vidéki dzsentrifikáció kutatása kapcsán inkább a keresletoldali megközelítések, a fogyasztásra, az új középosztályra, a dzsentrifikánsok értékrendjére, preferenciáira fókuszáló magyarázatok az elterjedtebbek (Mamonova–Sutherland 2015), emellett a kutatások vizsgálják a dzsentrifikáció vidékre gyakorolt hatását (Stockdale 2010) és az ingatlanpiaci következményeket. Jelen tanulmányunk ehhez a kutatási irányhoz csatlakozik.

A városi dzsentrifikáció témájában számos településszociológiai írás jelent meg hazánkban (Csanádi et al. 2006, 2007, Tímár–Nagy 2007, Tomay 2007, 2008, Jelinek 2011, Czirfusz et al. 2015, Tímár 2019), azonban a vidéki dzsentrifikáció kérdésével eddig kevesen foglalkoztak, noha Magyarországon több település is érintett a vidéki dzsentrifikáció folyamataiban, ilyen például: Etyek, Erdőbénye, a Balatonfelvidék vagy az általunk vizsgált Szőlőszem. A kutatás vidékszociológiai és kulturális antropológiai előzményeinek tekinthetők Szijártó Zsolt, valamint Csurgó Bernadett és Nagy Kalamász Ildikó kutatásai a Káli-medence, a Művészetek völgye és az Etyeki bor- és gasztronómiai fesztiválok kapcsán, (Szijártó 2000, 2002, Csurgó–Nagy Kalamász 2007), valamint Kovács Teréz és Bodnár Zsuzsa erdőbényei kutatása (Kovács–Bodnár, 2016). Ezek a kutatások azonban elsősorban az ideigle-

nes – fesztiválokra, turizmusra koncentrálódó – középosztályi beáramlás hatását vizsgálták. A vidék dzsentrifikációjának értelmezési keretét alkalmazta Csurgó Bernadett a város környéki vidék vonatkozásában a Buda környéki falvak vizsgálatában (Csurgó 2013.) Ugyancsak a dzsentrifikációs értelmezési keretben vizsgálják a falusi turizmus és dzsentrifikáció kölcsönhatását a Káli-medencében Nemes Gusztáv és szerzőtársai a jelen lapszám egy másik cikkében (Nemes et al. 2022).

Amikor trendszerű migráció indul meg egy vidéki község irányába, az mindenképp jelentős változásokat eredményez a falu életben. Főleg így van ez, ha magas státuszú, jó érdekérvényesítő képességekkel rendelkező beköltözőkről beszélünk. A dzsentrifikáció következtében elindul a vidéki társadalom középosztályosodása, a közösségi élet megváltozik, és a településben jelen lévő hatalmi viszonyok átrendeződnek (Csurgó 2013: 177). A vidékiség gazdasági és társadalmi értelemben is felértékelődik, és olyan tradíciók élednek újra, amelyek akár már az őslakosság körében is elvesztek, ezenkívül megváltozik a társadalmi együttélés is (Tomay 2019, Csurgó 2013). Megváltoznak a szabadidős szokások, a helyi kiskereskedelmi tevékenység, a fogyasztási mintázatok, és nő a helyi telkek és ingatlanok értéke (Solana-Solana 2010: 508). A dzsentrifikánsok a saját képükre próbálják formálni a települést, és céljaik képviseléséért akár képesek jogi lépéseket is tenni (Csurgó 2013: 193).

Az őslakosok és a beköltözők között új gazdasági jellegű kapcsolatok alakulnak, azonban emellett a dzsentrifikáció szinte elkerülhetetlen hozadéka a két eltérő életmódú, értékrendű és érdekű csoport egymás közötti konfliktusa. A felemelkedett ingatlanárak kiszorítják a helybéli lakosság gyermekeit az ingatlanpiacról, illetve a magas árak egy szűrőt képeznek a potenciális beköltözők felé. Az előbbiektől eredményeképpen idővel magas státuszú társadalmi homogenitás jön létre (Solana-Solana 2010: 508). A helyi szolgáltatások elkezdik a fizetőképesebb, magasabb státuszú lakosokat megcélózni, ezzel esetenként kizárva az őslakosokat (Csurgó 2013: 179). A nyugati dzsentrifikációról született írások többnyire áldozatként mutatják be az őslakosokat, azonban számos pozitív hatása is lehet, például jól fizető lehetőséget is teremthet számukra (Qian J. et al. 2013: 331). Azzal, hogy az ingatlanok ára növekszik, házaik, telkük korábbi árának akár sokszorosáért értékesíthetik azokat. Ezenkívül a beköltözők új igényeket teremtenek, amelyek új szolgáltatásokat vonzhatnak a településre. A beköltözők alkalmazhatják az őslakosokat, vagy esetleg megvásárolhatják termékeiket, terményeiket.

A vidéki dzsentrifikáció szakaszai

A városkutatások szakirodalmában elterjedt a dzsentrifikáció folyamatának szakaszokra bontása. Ahogy a dzsentrifikáció újabb és újabb hullámai egymásra következnek, úgy módosul a benne részt vevők köre is. A jelen tanulmányban (és az azt megalapozó kutatásban) a városszociológiában használt, felismert szakaszolást illesztjük a vidéki dzsentrifikáció folyamatára, ebben az elemzési keretben értelmezzük az általunk vizsgált vidéki tér átalakulását.

A városkutatások szerint egy-egy lerobbant városrész divatosná tételében, a dzsentrifikáció megindulásában sokszor szerepe van a művészeknek és bohémeknek, akik saját helyzetük stabilizálása érdekében költöznek ezen központhoz közeli, de olcsó területekre. Többnyire ők azok, akik divatba hozzák a korábban lepusztult városrészt, ez indítja el az ingatlanbefektetői érdeklődést, beruházásokat, és ezután érkeznek a területre a szélesebb középrétegek (Savage–Warde 1993). Clay (1979) az első szakaszt úttörő dzsentrifikációnak (pioneering gentrification) nevezte el. Elmondható a fiatal művész, „bohém” beköltözőkről, hogy magasabb gazdasági és/vagy kulturális vagy társadalmi tőkével rendelkeznek, mint az „őslakosok”. Ebben a szakaszban sok ingatlan üresen áll, és nem tapasztalható nagymértékű lakosságcsere. A vidéki dzsentrifikáció elindulásában ugyancsak gyakran kapnak szerepet művészek, szabadúszó kreatívak, értelmiségiek. A művészek több okból költöznek vidéki környezetbe: sokan elutasítják a monoton városi életet, inkább a kulturális sokszínűséget kedvelik, bohém életmódúak és függetlenségre vágnak (Qian J. et al. 2013: 334). Nem ritka az, hogy a kiköltözés a kulturális ellenállás kifejezése (lásd Szijártó 2000). Inkább kulturális, mint anyagi tőkével rendelkeznek, ezért is mennek gyakran „lepukkant, elhagyott” helyekre, ahol olcsó a lakhatás, és van tágas tér műteremnek (Qian J. et al. 2013: 334).

A dzsentrifikáció újabb hullámaiban részt vevő szereplők az egyre magasabb státuszú „városi gerillák” (Lees 2000). A magasan iskolázott, magas jövedelmű felső középosztálybeli, gyakran egyszemélyes vagy kis létszámú háztartásokban élő⁷ fiatal betelepülők, a yuppie-k⁸ belvárosba költözése mögött elsősorban a munkahelyüket jelentő nemzetközi cégek térbeli mozgása, belvárosba telepedése a meghatározó. Clay megfogalmazásában a második szakasz a bővülő dzsentrifikáció (expanding gentrification). Ebben a szakaszban a városrész „lakhatóvá” kezd válni, aminek következtében ingatlanközvetítők kezdik értékesíteni az üresen álló házakat. A környékkel szemben felmerülő pénzügyi kockázat már minimális az első szakaszhoz képest, de a nagyobb befektetők óvatosan fektetnek a környékbe. A lakosságcsere megkezdődik, főként középosztálybeliek költöznek be (Clay 1979). Clay terminológiájában ez a harmadik szakasz a serdülő dzsentrifikációként (adolescent gentrification) jelenik meg. Ebben a szakaszban az emberek kockázat nélkül költözhetnek a városrészbe, mert már biztos befektetésnek minősül az ingatlanvásárlás. A dzsentrifikánsok összefognak és egyesületet, szervezetet hoznak létre, hogy politikai és/vagy társadalmi nyomást gyakoroljanak a további fejlődés érdekében. A bérleti díjak nagyon magasak, konfliktusok alakulnak a beköltözők és az őslakosok között. A környék láthatóan fejlődik, akár még médiavisszhangot is kaphat a városrész (Clay 1979). A negyedik és egyben végső szakasz az érett dzsentrifikáció (mature gentrification). A környék biztonságos, felkapott és jó befektetés lesz. Az őslakosok, illetve az első generációs dzsentrifikánsok kikényszerülhetnek. Lees (2000) szerint az 1990-es évek végétől a globális városokban már

7 DINKY = double income no kids yet, azaz gyerektelen kétkeresős háztartások.

8 A Young Urban Professional rövidítése, a városközpontban, szolgáltató szektorban dolgozó, húszas éveik második felében, illetve harmincas éveik elején járó, jól kereső felső középosztálybeli réteg. A '80-as évek elején bevezetett „yuppie” fogalma a korábbi „hippi” fogalom ironikus visszhangjaként jelent meg.

kimutatható az 1970-es években dzsentrifikált területek re-dzsentrifikációja is, azaz a „szuperdzsentrifikáció”: ügyvédek, pénzügyi tanácsadók, banki szakemberek és menedzserek beköltözése a korábban dzsentrifikált területekre, akik a belvárosban vesznek ugyan lakást, de érzelmileg nem kötődnek ahhoz, a városon kívül is van házuk, és nagyon mobilak. Habár Clay az 1970-es évekbeli amerikai nagyvárosi dzsentrifikáció szakaszait írja le, Lee az 1990-es évek globális városairól beszél, véleményünk szerint a tendenciák nagymértékben hasonlóak Szőlőszem esetében is.

Szőlőszem története

Szőlőszem egy ötszáz fő alatti, dél-dunántúli sváb falu. A szőlőművelés, borászat nagy múltra tekint vissza a faluban. A második világháború, illetve az azt követő kitelepítések következtében jelentős népességcsere történt a térségben: a német ajkú szőlészek helyére a felvidékről telepítettek be jómódú magyar földműveseket, illetve a nyírségből birtok nélküli családokat, akik nem értettek a szőlészethez és a borászathoz. A szocialista gazdasági átállás során a szőlőföldeket, pincéket államosították, és nagyüzemi gazdálkodás kezdődött. A szőlő minősége romlani kezdett, egyes helyeken zöldborsót vetettek a szőlőtermelésre legalkalmasabb fekvésű területekre. A szocializmus ideje alatt a lakosok jelentős része a közeli nagyvárosokba járt dolgozni, így sokak számára a korábban a községben végzett mezőgazdasági munkát leváltotta az ingázás és az ipari munka. Szőlőszem, ahogy a térségben a többi község, a rendszerváltáshoz közeledve egy funkció- és identitásvesztett közösséggé vált, ahol megjelent az elöregedés, a helyi munkahelyek hiánya és ezáltal az elvándorlás problémája. Szőlőszem népessége 1949-től 2011-ig a felére csökkent (KSH 2013).

A dzsentrifikáció szakaszai és a közösség változása Szőlőszemen

Szőlőszem története azonban új fejezethez az 1990-es évektől kezdve, amelynek meghatározó szereplői bázisát egy városból kiáramló művész-értelmiségi közeg jelentette. Az eleinte zömmel művészekből álló beköltözői hullám után a 2000-es évektől kezdve városi értelmiségi csoport költözött be, majd a 2010-es évektől őket egy jellemzően vállalkozói csoport követte. A beköltözők a településen látványos átalakulást indukáltak, amely átalakulást célszerű a különböző időpontban érkező és szociokulturális dimenziók mentén látványosan elkülönülő beköltöző csoportok alapján vizsgálni. A következőkben a szakirodalmi fejezetben felvázolt szakaszolás alapján próbálunk képet adni a település életében meghatározó aktorok és csoportok egymáshoz való viszonyáról, értékrendjéről, és a formális és informális hatalomban betöltött pozíciójukról.

Úttörő dzsentrifikáció

A településen viszonylag korán, az 1990-es években megindult a városi művészek, értelmiségiek beköltözése, a vidéki dzsentrifikáció. Az első hullámban érkező művészek közül került ki több mint egy évtizedig a falu polgármestere is. A polgármester pár évvel a rendszerváltás előtt költözött szintén művész férjével Szőlőszemre, annak páratlan természeti adottságai és közelben aktívan működő művésztelep miatt. Otthonukat és kertjüket a tradicionális népi tárgyi kultúra és életmód újraesztétizálásával hozták létre. Az évek során náluk vendégeskedő művészek közül többen is beleszerettek abba a hagyományőrző életmódba, amelyet a polgármester képviselt, így elindult egy folyamat: közel tíz képzőművész, alkotó költözött a faluba. Ebben szerepe volt annak is, hogy ez idő tájt az ingatlanárak alacsonyok voltak a településen. A polgármester a falu átalakulása és fejlődése érdekében talán legmeghatározóbb és egyben legellentmondásosabb intézkedése a faluképvédelmi program volt. Ennek keretében szigorúan szabályozták a faluban építhető házak stílusát, a felújítás esetén alkalmazható színvilágot, viszont aki a háza utcafronti oldalának lemeszelésére költött, négyévente vissza nem térítendő támogatást kapott. A falu mesterséges érintetlensége később új lehetőségeket hozott magával, azonban ezek a hatások ténylegesen évtizedekkel később lettek mindenki számára egyértelműek.

Az őslakosok és művészek életmódja látványosan eltér, de az interjúk alapján a művészek és az őslakosok kapcsolata konfliktusmentes volt, sőt mondhatni kedvelték az újonnan érkező „csodabogarakat”. A beköltöző művészek gazdag társasági életről számoltak be, és hatékony együttműködést tapasztaltak a faluközösségben. A beköltöző művészek a falubéli gyermekeknek művészeti táborokat szerveztek, és ingyenes rajzórákat tartottak. A művészek a falu szépségét, kultúráját és hagyományait is kedvelték. Megpróbáltak az őslakosság életvitele szerint élni, még olyan tradíciókhoz és építészeti megoldásokhoz (búbos kemence) is visszanyúltak, amelyek már nem voltak az 1990-es évek átlagos vidéki háztartására jellemzőek. Felértékelődött a vályogépítészet, gyakorlatlanul próbálkoztak veteményeskert megművelésével, élelmiszereiket, ha teheték, helyi termelőktől vásárolták.

„Amit ő varázsolt a vályogházából, az engem mindig mély csodálattal töltött el. Egyszerre volt tiszta, gyönyörű, egyedi és mégis ez a bizonyos megőrzés ott volt benne. Tehát nem letarolni akarta az értékeket és a természetet, hanem együtt élni vele.” (I17, 1. hullámban beköltöző művész, 2019)

A művészek házainak külsejére a tradicionális jelleg volt jellemző, házaik belsejét kreatív módon alakították át. Amíg az őslakos közösség érdeke a fejlődés és gyarapodás, a művészek állandóságot, sőt egyenesen a múltba visszavagyódást keresik. Amíg az őslakosok a népi tárgyi kultúrához úgy viszonyulnak, mint ami elavult, már nem működő, kidobandó, a művész közeget tudatosan ezt részesíti előnyben. Elmondható tehát, hogy teljesen eltérő értékrenddel rendelkezett a két csoport.

A kertgazdálkodás tekintetében is szétválik az őslakosok és a művészek hozzáállása. Amíg az őslakosok egyre inkább mellőzik a kiskertek megművelését, sőt inkább gyeptelepíténeket, a művészek körében ez megjelent, mint hobbi. Egy mindennapi fogyasztási különbség például, hogy az őslakos új gázfűtésre vagy elektromos fűtésrendszerre cserélné le a fűtését, ezzel szemben a művész közeg ragaszkodik a cserépkályhás vagy vályogkemencés megoldáshoz. Az őslakosok „csodabogárként” szemlélik a beköltözőket, és nem teljesen értik indíttatásukat, hiszen az életmód, melyet a beköltöző művészek követnének, számukra nem az „egzotikus vidéki élmény”, hanem szüleik, nagyszüleik mindennapi valósága. Ezt tökéletesen megfogalmazta az egyik helyi művész (2019):

„Hát, szerintem ebben a kiköltözésben az is egy érdekesség, hogy a városból nagyon sok mindenre van rálátása az embernek, ami a vidéken közelről nem biztos, hogy feltűnik, mert az embernek természetes az, amiben benne van. Ahhoz egy kicsit el kell távolodni, külföldre menni, vagy városba költözni, hogy ezek az értékek értéké váljanak. És a hagyományörzés is ilyen [...] A hagyományörzés se azt jelenti, hogy népi öltözékben kell kapálnunk mindenképp, amikor a világ már máshol tart. Hanem hogy ami szép, ami érték, ami működő, azt hogy lehet áthozni a mába.” (I17, 1. hullámban beköltöző művész, 2019)

A művészeket a faluközösség felé történő őszinte közeledés miatt befogadta a lakosság, de látványos fogyasztásbeli, esztétikai és életmódkülönbségek álltak fenn. A művészek kertjeiben szobrok jelentek meg, jelenségükből szenzáció lett. A beköltözők kulturális fesztiválokat, kiállításokat, workshopokat, eseményeket szerveztek, ami elindította a helyi falusi turizmus első hullámain. Az őslakosok ezen a szinten még nem tudtak aktívan bekapcsolódni ezekbe a lehetőségekbe.

A Szóólőszemen végbemenő dzsentrifikációnak a közösségre kifejtett hatását érdemes Hankiss közösségelméletén keresztül értelmezni. A szereplőket, illetve a közösség kritériumait a képletbe behelyettesítve látványosan mutatkoznak meg a beköltözők tényleges integrációjának nehézségei. A feljebb említett példák alapján elmondható, hogy a közös értékrend tekintetében teljesen eltérő képet mutat a két csoport. A beköltöző művészek más esztétikai és funkcionális elvárásokat támasztanak a településsel szemben, és meglehetősen eltérő időfelhasználással és életmóddal rendelkeznek, mint a helyiek. A közös cél az eltérő érdekek, értékek miatt még nem jön létre ebben a szakaszban. Amíg az őslakos közösség érdeke a gazdasági lehetőségek bővülése és gyarapodás lenne, a művészek az állandóságot, sőt egyenesen a múltba visszavágyódást keresik. A közösség „mi” tudatát vizsgálva is egyértelműen szétválik a beköltöző művészek és az őslakosok felosztás. Ezt megerősíti, hogy az őslakosok „csodabogárként” szemlélik (és nevezik) a beköltözőket, és sok esetben értetlenséggel fogadják azok életmódját.

Bővülő dzsentrifikáció

A beköltözők második hulláma egy új típusú beköltözőt és más szemléletet hordozott magában. A rendszerváltástól távolodva vállalkozói szemléletű személyek, családok

kezdték betelepülni. A korábban érkező művészek által létrehozott és támogatott kulturális fesztiválok kiegészültek bor- és gasztofesztiválokkal, és így már a falu méretéhez képest virágzó turizmus indult el. A „második generációs” dzsentrifikánsok vendégházakat, éttermeket, pincéket vásároltak és újítottak fel. A megkérdezett vállalkozók közül hárman a megyéből, hárman külföldről és ketten a fővárosból érkeztek, a legtöbben „előző életükben” is foglalkoztak már borászattal vagy vendéglátással. Szólószemen jellemzően vagy a természetes szépséget látták meg, vagy aranytojást tojó tyúkra leltek a kis faluban. A természeti adottságokat újra kihasználva megerősödött a halászat, a szőlőtermesztés és a borászat. Elindult a falu marketingtudatos szemlélettel való hirdetése, a fesztiválok évről évre több embert vonzottak (Tomay 2019). Az újonnan beköltözők vállalkozásaiban már helyi lakosok is dolgoztak, sőt elindult egyes helyi lakosok bekapcsolódása is a falusi turizmusba. A kisgazdák, termelők piacot szereztek a fesztiválok és éttermek által, illetve őslakosok kezdtek újra termelésbe. A beköltözők főleg a turizmushoz, vendéglátáshoz kapcsolódnak, a mezőgazdasággal nem foglalkoznak. Ennek következtében több őslakosnak is lehetősége van bekapcsolódni a falu új gazdasági profiljába, különböző élelmiszerek előállításával. Többek között a helyi tehenészet, kecskesajtgártás, fokhagyma- és gyümölcsstermesztés is nagyobb volumenű lett.

„[...] elkezdtem a munkám mellett a faluba saját gazdaságot építeni így kicsiben, ilyen kistermelői szinten egyelőre fokhagymával foglalkozok, hosszú távú terveim azok ezzel kapcsolatosak.” (I20 őslakos vállalkozó, 2019)

A megnövekedett forgalom egyes őslakosokat (akik nem akarnak vagy nem tudnak részt venni a község új profiljában) kellemetlenül érint. Emelkedni kezdenek az ingatlanárak. A falu fejlődése az őslakosok, a művész beköltözők és a vállalkozói szellemiségű beköltözők között közös érdeké válik. A falu fejlődését a fesztiválok sikeressége és az egyre nagyobb számban érkező turisták biztosítják. Létrejön egy sűrűn szövött gazdasági társulás, újraerősödik a megtermelt, készített termények, termékek községen belüli kereskedelme és áramlása. Azonban megjelenik az őslakosok között egy törésvonal, amely a falu új funkciójába bekapcsolódni képes vagy nem képes mentén válik szét.

„[...] mindannyiunknak közös célja az, hogy a fesztiválok révén, fizetőképes, érdeklődő és jó fej nagyközönséget vonzzunk ide. Magyarul a turizmus.” (I20 őslakos vállalkozó, 2019)

„Tehát így simán lenne lehetőség, hogy eladják a tojásukat (az őslakosok) [...] vagy ki-menjenek a kis lekvárjukkal vagy bármi [...] de nem, mert elzárkóznak kicsit inkább az egész elől [...] nem érzik, hogy ez jó az egész falunak. Nem látnak belőle semmit [...] hogyha egy szféra profitál, akkor a másik is tudna, ez nem egymás ellen van, csak elzárkóznak, és így nem működik.” (I20 őslakos vállalkozó, 2019)

Azok a helyi őslakosok, akik csatlakoznának a település új profiljába, valószínűleg sikeresen működtethetnék vállalkozásukat, a vállalkozási kedv azonban alacsony a körükben. Akárcsak Erdőbényén (Kovács–Bodnár 2016), itt is elmondható, hogy aki saját termékeit értékesítené, az garantáltan túladhát portékáin, de ennek ellenére sem szeretnének vállalkozni az őslakosok, mert kockázatosnak érzik a vállalkozást, és félnek, hogy a befektetésük nem térülne meg. Erősen kirajzolódik, hogy a programok, fesztiválok többnyire már nem a helyieknek szólnak, drágább szolgáltatásokat nyújtanak, mint amit igénybe vehetnének. A közös értékrend továbbra sem születik meg. Az első és második szakaszban érkező dzsentrifikánsok inkább egymás társaságát keresik, több az interakció közöttük, mint az őslakosokkal. Erről árulkodik a dzsentrifikáció kapcsán gyakran megemlített közös étkezés vagy kommenzalitás, melynek keretében „hasonló a hasonlóval” alapon beköltöző a beköltözővel étkezik együtt (Tomay 2019:51). Egy második szakaszban érkező, éttermet üzemeltető beköltöző a következőket mondja:

„A városelhagyók bejönnek. Amikor csináltuk a sütidélutánokat [...] átjön a gyerekekkel, a gyerekek [...] egymással jól elvannak, berúgunk, sütizünk, és közösségi élet van. De itteni, falusi lakos soha nem jön ide.” (124, 2. hullámban beköltöző vállalkozó, 2019)

A beköltözők és az őslakosok között megjelennek az első konfliktusok, amelyek a falu profiljának eltérő megítéléséből és a turizmushoz való hozzáállásból fakadnak. Azok, akik nem érdekeltek a turizmusban, nyugalmat szeretnének a településükön, így érdekellentét alakul ki a turizmusban érdekelt és nem érdekelt csoport között.

Mindkét hullámban érkezett beköltözők kulturális tőkéje magasabb az őslakosoknál, a második szakaszban érkezők azonban nagyobb mértékű gazdasági tőkével rendelkeznek, mint a művészek. A 2010-es évek közepén létrejött egy turisztikai egyesület, főként a dzsentrifikánsok részvételével, amellyel „kiszakították” az önkormányzat szerepköréből a turisztikai rendezvények szervezését és lebonyolítását. Ezen a ponton a beköltözők az őslakossághoz képest még mindig kevesen voltak, de már közel azonos lobbierővel rendelkeztek. Máshogy állnak az előállított termékekhez. Ami az őslakosnak „otthon készült”, az a második generációs dzsentrifikánsnak „kézműves”. A második szakaszban költözők többnyire elfogadják a művészek által „előírt” esztétikai szabályokat. A község identitást és funkciót kap, azonban nem mindenki nyer befogadást. Egyes beköltözők életmódja „túl városias”, túl idegen, és ezáltal nem képesek integrálódni.

Újra visszalépve Hankiss közösségelméletéhez, Szólószemen látványosan átalakulnak a viszonyok a kétezres évektől kezdve. A most már három elkülöníthető csoport, az őslakosok, a művész beköltözők és a vállalkozói szellemiségű beköltözők között megjelenik a közös érdek, amely a falu turisztikai profiljának fejlődésében reprezentálódik. A közös cél kivehető, de megjelenik az őslakosok között egy törésvonal, amely a falu új funkciójába bekapcsolódni képes vagy nem képes vonalon vá-

lik szét. A közös értékrend helyett egy újabb különböző értékrendű csoporttal bővül a település. A közösségtudatot tekintve az interjúkból egyértelműen kirajzolódik egy mi-ők szembeállítás, amelynek hátterében a kulturális különbségeken kívül egy látványos gazdasági egyenlőtlenség is megnyilvánul.

Érett dzsentrifikáció

A harmadik szakaszban prosperáló egyéni és családi vállalkozások működtek a faluban, a fesztiváloknak, eseményeknek nagy sikerük van. Nincsen sokáig üresen álló ház a településen, annak ellenére, hogy az ingatlanárak megháromszorozódtak. Az ígéretes piaci helyzet miatt kis- és középvállalkozások, vállalkozók jelennek meg. Szőlőszem esetében két személyről beszélhetünk ilyen módon. A településen megjelent egyik vállalkozó több mint tizenöt főt foglalkoztat a pincéjében, de szüretnél és egyéb időnyomunkák alkalmával ennek száma negyven-hatvan főre is felszökik. A településen számos tevékenységet végeznek: közel kétszázezer palack bor készül évente, a falu képtől eltérő stílusú rendezvényközpontban csapatépítőket, konferenciákat, illetve esküvőket tartanak rendszeresen. Ezenkívül üzemeltetnek még a településen egy vendégházat és az egyik közeli településen egy szállodát is, illetve rendelkeznek erdővel, gyümölcsösökkel és egy halastóval. Habár több helyi lakost foglalkoztatnak, egyáltalán nem helyi igényekre kínálnak megoldásokat. Szinte luxus szolgáltatást nyújtanak, nem feltétlenül kapcsolódnak be a helyi gazdasági körforgásba, a hagyományos értékek, esztétikák helyén gazdasági érdek van. Egy első hullámban beköltözött művész ma már felnőtt gyermeke így nyilatkozik az átalakulásról:

„[...] ami így az elmúlt években épült fel az, a beköltözők vállalkozásai. Bár most elég sok az üresen álló ház, ahol idősek laktak, elhunytak, és most a polgármester az, aki elég sok házat felvásárol vagy újraalakít egy kicsit. Szóval ezek jó kezdeményezések, de azért bennem van egy olyan félelem, hogy a végére a falu fele már csak vendégház lesz.”
(18, második generációs dzsentrifikáns, 2019)

Ezek a személyek szintén a nagy volumenű turizmust tartják célnak, azonban az értékrend tekintetében erősen eltérnek mind az őslakosoktól, mind a korábbi beköltözőktől. A harmadik szakaszban beköltözők még magasabb szintű gazdasági tőkével rendelkeznek, mint a második szakaszban érkezett beköltözők. Elmondható, hogy a dzsentrifikáció minél későbbi szakaszában költözik be valaki, annál nagyobb lesz a különbség közte és az őslakosok között, illetve az „érték” helyén egyre inkább az „érdek” szerepel. A korábbi „esztétikai szabályokat” felrúgják, az egyik a dzsentrifikáció harmadik szakaszában érkezett betelepülő újépítésű vendégházait „műanyag parasztháznak” minősítette egy korábbi beköltöző. Nem vesznek részt a közösségi életben, elzárkóznak, ha tehetik, saját közegük társaságát keresik. Egy második szakaszban érkezett beköltöző lakos (2018) az alábbiakat mondta el ennek kapcsán:

„Vannak különbségek [...] az egyik családnál mindenki diplomás, a másikon ott nem [...] jobban megtalálom a hangot a hasonló gondolkodásával [...] vagy hasonló tágabb világgéppel rendelkező emberrel, mint mondjuk a falubeliekkel, tehát nagyon kevés falubelit hívunk el ide a lakásunkba...” (I25. 2. hullámban beköltöző vállalkozó, 2018)

Az egyik harmadik generációs beköltöző polgármester is lett, így a formális vezetés terén is megjelent a (község nézőpontjából) „nagy” vállalkozó, hozzáállása és elképzelései azonban nem álltak összhangban a többségével, így a 2019-es helyi önkormányzati választáson leváltották. Egy őslakos (2019) a következőket mondta el róla:

„[...] amióta teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy van olyan ember, aki ebben a településben semmi mást nem lát, csak pénzt, na onnantól kezdve már megkerülhetetlen a konfrontálás. Tehát onnantól ez nekem is, mint helyi lakosnak, hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem böki a csőröm.” (I15, őslakos: fiatal generáció, 2019)

Visszalépés vagy visszahódítás: a dzsentrifikációt követő szakasz?

A dzsentrifikáció szakaszainak vizsgálata során egy, a korábbtól radikálisan eltérő irányt jelent a 2019 utáni időszak. A 2019-es önkormányzati választásokon – 1990 óta először – a falu egy őslakost választott meg polgármesterévé, kifejezve az előző évek, évtizedek változásainak elutasítását. A helyzet kiélezettségét mutatja, hogy egy kétszáz főnél alig több választásra jogosult személlyel bíró településen több mint három polgármesterjelölt is indult. A korábbi fejlődési irány elutasítására utal, hogy az önkormányzati választáson az első és a második legtöbb szavazatot kapott jelölt is programjában a turizmustól való elfordulással kampányolt.

„De az új polgármester abszolút nem támogat minket [...] Mögötte azok az emberek állnak, az a kisebb réteg, akik ugye abszolút nem kötődnek semmiféleképpen a vendéglátáshoz, turizmushoz.” (I9, őslakos: vállalkozó, 2021)

A 2014 és 2019 között regnáló polgármester a falu funkciójaként egyértelműen a vidéki turizmust állította középpontba, habár a turisztikai intézkedések egy szervezet által az önkormányzaton kívül valósultak meg. A változásokban nem érdekeltek ezt úgy értelmezték, hogy a falu új profiljából ők nem profitálhatnak. A Szólszemen megfigyelhető új dzsentrifikációt követő szakasz a turizmus elutasításán alapul, és a falu funkciójaként kizárólag a település lakóhely funkcióját tartja kívánatosnak. Az új polgármester nemcsak hogy nem segíti a programok és fesztiválok a létrejöttét, hanem megpróbál gátat szabni azoknak.

„Igen, hát gyakorlatilag szinte nem azt mondhatjuk, hogy minden hónapban rendezvény, hanem ott tartottunk már, hogy jóformán minden héten volt rendezvény, és [...] éjjel-nappal szólt a zene, és ezt úgy csinálták az előző ciklus alatt, hogy gyakorlatilag

nem aludt tőle az egész falu. [...] Hát van néhány, azért van a faluban néhány ember, aki bekapcsolódik és részt vesz ezekben a rendezvényekben, de az ő számuk elég elenyésző.” (I29, őslakos, 2021)

„Hát, korlátozási szándék van, hogy a vállalkozók és a turizmus is jól működjön [...] Ez zömében azért inkább a falu alsó részére tehető, és a pincesor környékére korlátozódik, ezért ott inkább ezeket a dolgokat megengedni, és mondjuk a templomtól fölfelé eső részében ezeket ott azért inkább szüntetni és nem engedni.” (I29, őslakos, 2021)

Egy, a fejlődésben és a turizmusban érdekelt őslakos (2021) elmondása szerint a falu belső Facebook-csoportjában jelentős szóváltások és konfliktusok jellemzik a fejlődésben érdekelt, illetve a fejlődésben nem érdekelt csoport közti viszonyt. Habár a konfliktusok a fizikai interperszonális kapcsolatokban nem érhetőek tetten olyan mértékben, az online közösségi térben nagymértékben jelen vannak. Az látszik tehát, hogy a településnek egy jelentős része ellenezte, hogy a falunak a vidéki turizmus legyen az elsődleges profilja.

Szólószem jövője

Amikor az interjúk során a falu jövőjéről kérdeztük Szólószem lakosságát, eltérő válaszokat kaptunk. Itt sem egyértelműen az őslakosság és a beköltözők között húzódik a különbség, sokkal inkább a helyi turizmusban és a vendéglátásban érdekeltek és nem érdekeltek között. A turizmusban érdekeltek a pozitív jövőképet inkább a falu és a turizmus fejlődésével azonosították. Egy, a dzsentifikáció második szakaszában érkezett beköltöző (2019) a következőképp fogalmazta meg, hogy miként látná jónak Szólószem jövőjét.

„Én nagyon szeretném, hogyha megmaradna ez a falukép, ami most van, és kikönyökölnénk a kerítésre, vagy így kinéznénk, és minden hétvégén mosolygós emberek sétálgatnának itt föl-alá. És ki lenne írva a portákra, hogy például friss krumplics eladó, fűrjtojás eladó, gyere be egy sütitre. És jó fej emberek itt családdal, kutyával sétálgatnának föl-alá. Tök jó lenne. És ebbe jó élni. És nekem is az az álmom, hogy fölkelek, iszok egy nyugis kávé, kinyitom a kaput, és akkor elkezdenek jönni be az emberek, hogy »Szia, szomszéd, gyere, igyunk egy kávé, hú vinnék stífoldert, múltkor nagyon jó volt – gyere, válogassál.« És akkor így élnénk. Nagyon tetszene. Délutánról fröccsözgetnék, bárkivel, ha bejönnek, egy vendégváro házként funkcionálni. Nagyon tetszene ez.” (I24, 2. hullámban beköltöző vállalkozó, 2019)

Az erős összetartással és étellel teli faluképpel szemben azonban a település turisztikai profiljában nem érdekelt, őslakosokból álló csoport a falu kiüresedését jósolta

előre. Sokszor a turistaszegont leszámítva „üresen álló” vendégházak azok, amelyek kapcsán különösen felerősödnek az ilyen típusú vélemények.

„Hú, öt-tíz év múlva? Szerintem itt még több üresedés lesz, üres ház lesz, és még több ilyen szállás. Minek nevezik ezt? Mit tudom én, turisztikai dolgok lesznek itt jobban.” (I12, Óslakos: idős generáció, 2019)

„A helyiek ebből nem nagyon profitálnak. Kihal a falu, üdülőfalu lesz Szőlőszem. Nem születik gyerek, a fiatalok meg mennek a városba.” (I7, Óslakos, 2019)

Az óslakosok kiszorulását a faluból a magas ingatlanárak miatt mindkét csoport megemlítette. Az egyik harmadik szakaszban érkezett beköltöző (2018) a következőket mondta el ennek kapcsán.

„Az biztos, hogy [...] növekednek az ingatlanértékek [...] akinek nem növekszik ilyen mértékben a jövedelme, vagy nem teheti meg, tegyük fel, itt született, itt lakik az édesapja, édesanyja. Szeretne mondjuk házat venni, de nincs akkora jövedelme, az nem biztos, hogy fog tudni venni egy szőlőszemi tízmilliós lakást. Lehet, hogy el kell költöznie a szomszédos településre, és ott venni egy hárommilliós lakást.” (I19, „beállalkozó”, 2018)

A dzsentrifikáció hatása a közösségre

Ha a Szőlőszemen végbement társadalmi, kulturális és gazdasági átalakulást abból a szempontból vizsgáljuk, hogy ezek a folyamatok milyen hatással voltak a közösségre, akkor elmondható, hogy Szőlőszem esetében a dzsentrifikáció egy látszólag sikeres közösségfejlesztést eredményezett. A dzsentrifikáció első szakaszában befogadóbbá vált a közösség, sikeresen elindultak a helyi fesztiválok és események, illetve kiszélesedtek a kulturális lehetőségek. A dzsentrifikáció második szakaszában a közösségfejlesztési folyamat tekintetében még intenzívebb előremozdulás volt megfigyelhető. Felélénkültek a már majdnem elfeledett agrártevékenységek, és gazdasági együttműködések jöttek létre a közösségen belül. Céltudatosság jellemzi a közösség egy részét, illetve még sikeresebb a közösség a kezdeményezéseinek, projektjeinek és szolgáltatásainak elindításában és menedzselésében. Javultak a foglalkoztatási kilátások, forrásgyarapodás volt tapasztalható. A dzsentrifikáció harmadik szakaszában a korábbi eredmények tovább erősödtek, és még inkább javult a foglalkoztatási helyzet.

Ha ezeket az eredményeket csupán önmagukban néznénk, a dzsentrifikáció tökéletes megoldásnak tűnhetne a közösségek felbomlásának elkerülése érdekében. Azonban fontos megjegyezni, hogy ezeket a sikereket nagymértékben a beköltözők indukálták, így az új, erős társadalmi kohézióval rendelkező közösség is főleg a beköltözők kapcsolati hálójában mutatkozik meg. Az óslakosok közössége szétszakad annak mentén, hogy mennyire működnek együtt a beköltözőkkel, illetve annak mentén, hogy mennyire

tudják kiaknázni az új piaci lehetőségeket. Úgy látszik, hogy két közösség alakul ki a településen, amelyek természetesen átjárhatóak. Az egyik egy beköltözők és őslakosok kapcsolataival szőtt közösség, a másik pedig egy kizárólag őslakosokból álló közösség. Mindkét oldalról elhangzott az a „vád”, hogy a „másik” közösség nem csatlakozik hozzájuk, a programjaikba. A „mi” tudat helyett a „mi” és „ők” felosztás jön létre az őslakosok körében. Így jellemezte egy őslakos (2019) a beköltözőkkel való viszonyát:

„Hát úgy megvagyunk velük, vagy, hogy mondjam, úgy beszélgetünk, meg úgy megvagyunk, csak a közösségbe nem jönnek, ha valamit csinálunk. Hát van így. Őnekik meg van a saját kis csapatuk, nekünk is.” (I12, őslakos: idősebb generáció, 2019)

Ezenkívül az elvándorlás sem áll meg, és mind a beköltözők, mind az őslakosok gyermekei elhagyják a közösséget. Előbbiek azért, mert ők közösségre inkább városban találnak, utóbbiak azért, mert a megemelkedett ingatlanárak lehetetlenné teszik számukra a helyben letelepedést. Szőlőszem helyzetében a dzsentrifikáció tehát egészen addig jelent segítséget a közösségek felbomlásának megakadályozásában, amíg a beköltözők végleg ki nem szorítják az őslakosokat. Ez a folyamat egyes lakosok szerint már elkezdődött, az első hullámban beköltözött egyik művész lánya a következőket mondta:

„Egyre kevesebb lesz az őslakos. Mivel egyre nőnek az árak Szőlőszemen, a házak árak meg a területárak. Senki nem fog ott lakóházat venni [...] szóval a népesség az fel fog cserélni.” (I14, második generációs beköltöző, 2019)

Érdekes kérdés, hogy ha a jövőben a beköltözők gyermekei is elhagyják Szőlőszemet (ahogy ez a folyamat már kirajzolódni látszik), akkor milyen jövő vár a településre. Elképzelhető, hogy Szőlőszem esetében a dzsentrifikáció egy összetartóbb, erős társadalmi kohézióval jellemezhető fázis után újra közösséghiányos állapotot fog kialakítani.

Összegzés

A Szőlőszem kapcsán bemutatott vidéki dzsentrifikáció beleillik a nemzetközi trendekbe. A külföldi példák összevetése során kirajzolódott, hogy a betelepülők egyik település tekintetében sem tudnak teljesen integrálódni a helyi közösségekbe, hanem egy új, az eredeti közösség mellett párhuzamosan jelenlévő, másodlagos közösséget hoznak létre (Solana–Solana 2010, Qian J. et al. 2013). Elmondható, hogy a beköltözők a közös céljaik, közös érdekeik és közös értékrendjük alapján is különböznek az őslakosoktól. Az előrehaladottabb dzsentrifikáció során, a második és harmadik szakaszban érkező beköltözők hasonlóan eltérhetnek egymástól az előbb említett szempontok tekintetében. A fő konfliktusforrás minden esetben az, hogy ezek a cso-

portok eltérően tekintenek a rurális térségekre és azok funkcióira. A dzsentrifikáció következtében a deruralizáció folyamata nem áll meg, ritkább esetekben lassítja azt, de az esetek többségében még jobban felgyorsíthatja az őslakosság kiköltözését. A népességcsere egy bizonyos ponton túl valószínűleg elkerülhetetlen.

A dzsentrifikáció folyamata során Szőlőszemre érkező magas státuszú beköltözők látszólag jó eredményeket indukálnak a közösségfejlesztés terén. Befogadóbbá válik a közösség, sikeresen valósulnak meg újabb és újabb programok, fesztiválok, felélénkülnek az agrártevékenységek, növekszik a foglalkoztatás, új gazdasági és személyközi kapcsolatok alakulnak ki a közösségen belül, kulturális lehetőségek nyílnak a helyiek számára. Azonban ez a folyamat az eredeti lakosokat megosztja. Két csoportra szakad az őslakosok közössége: azokra, akik részt tudnak venni Szőlőszem új profiljában, és a beköltözőkkel szoros kapcsolatban vannak, illetve azokra, akik ezekből a lehetőségekből kimaradnak. A település kulturális és gazdasági fejlődésének hatása így abban a „községen belüli községben” csúcsosodik ki, amelyet a beköltözők alkotnak. A beköltözők integrációja nem valósult meg teljesen; ha tehetik, inkább egymás társaságát keresik. Az őslakosok „mi” tudatában sem jelennek meg a beköltözők, megmarad a „mi” és „ők” különbségtétel. A beköltözés hozadéka, hogy az ingatlanárak a településen megháromszorozódtak, aminek következtében az őslakosok gyermekei képtelenek lennének helyben letelepedni. Ezenfelül a beköltözők gyermekei is a városba költöznek, így kérdéses, hogy pár generáción belül hogyan alakul majd a népesség és annak összetétele. Elmondható tehát, hogy a dzsentrifikáció során tapasztalható fejlődés a község egy részét érinti csupán, illetve a dzsentrifikációnak hosszabb távon komoly bomlasztó hatása van a falu „eredeti” községére nézve.

Kérdéses az is, hogy mennyi ideig lesz megfigyelhető a turizmus és fejlődés mesterséges visszatartása, és miként változik majd a jövőben a falu profilja. Az sem kizárt, hogy a fejlődés ilyen módon történő megtorpanása csupán egy rövidebb szakaszra lesz jellemző, és nem fogja a későbbiekben meghatározni a fejlődéshez való viszonyulást. Vagy az is elképzelhető, hogy a helyiek nem ilyen erőteljesen a turizmusra építő fejlődési pályára helyezik a falut. A településen végbemenő változások miatt Szőlőszem továbbra is fontos vizsgálati pontja marad a magyarországi vidéki dzsentrifikáció vizsgálatának, ezért kutatásunk itt még nem ért véget.

Irodalom

- Atkinson, R. – Bridge, G. (2005) (eds): *Gentrification in a Global Context, The new urban colonialism*. London, New York: Routledge <https://doi.org/10.4000/belgeo.12213>
- Berry B. (1976): Urbanization and Counter-urbanization. *Urban Affairs Annual Review*, No. 22.
- Clay, Philip L. (1979): *Neighborhood Renewal: Middle-class Resettlement and Incumbent Upgrading in American Neighborhoods*. Lexington: D.C. Heath.

- Czirfusz, M. – Horváth, V. – Jelinek, Cs. – Pósfai, Zs. – Szabó, L. (2015): Gentrification and Rescaling Urban Governance In Budapest-Józsefváros. *Intersections, EEJSP* 1(4): 55–77. <https://doi.org/10.17356/leejsp.V1i4.04>
- Csanádi, G. – Csizmady, A. (2002): Szuburbanizáció és társadalom. *Tér és Társadalom*, 16(3), o. 27–55. <https://doi.org/10.17649/TET.16.3.1978>
- Csanádi, G. – Csizmady, A. – Kőszeghy, L. – Tomay, K. (2006): Belső-erzsébetvárosi rehabilitáció. *Tér és Társadalom*, 1. <https://doi.org/10.17649/tet.20.1.1040>
- Csanádi, G. – Csizmady, A. – Kőszeghy, L. – Tomay, K. (2007): A városrehabilitáció társadalmi hatásai Budapesten. In Enyedi, Gy. (szerk.): *A történelmi városközpontok átalakulásának társadalmi hatásai*. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ, 93–118.
- Csizmady, A. – Hegedüs, J. – Vonnák, D. (2019): Lakásrezsím és a devizahitel-válság: intézményi és egyéni stratégiák. *Szociológiai Szemle*, 29(1), 4–32.
- Csurgó, B. (2013): *Vidéken lakni és vidéken élni – A városból vidékre költözők hatása a vidék átalakulására: a város környéki vidék*. Budapest: Argumentum Kiadó.
- Csurgó, B. (2016): Nostalgia for the rural: Cultural heritage based tourism and community building in rural Hungary. In Amoêda, R. – Lira, S. – Pinheiro, C. (szerk.): *Proceedings of Heritage 2016 5th International Conference on Heritage and Sustainable Development*. Barcelos: Green Lines, 1583–1592.
- Csurgó, B. – Megyesi, B. (2016): Képzelt különbségek – A városi és vidéki közösségek, társas kapcsolatok kvantitatív vizsgálata. *Socio.hu*, 4, 48–65. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2016.3.48>
- Csurgó, B. – Nagy Kalamász, I. (2007): A szolgáltató vidék: a Művészetek Völgye és az etyeki bor- és gasztronómiai fesztiválok. In Kovách, I. (szerk.): *Vidékiek és városiak*. Budapest: L'Harmattan – MTA PTI, 67–84.
- Dövényi, Z. – Kovács, Z. (1999): A szuburbanizáció térbeni-társadalmi jellemzői Budapest környékén. *Földrajzi Értesítő*, 1–2, 33–57.
- Glass, R. (1964): *London: Aspects of Change*. London: MacGibbon and Kee.
- Hamnett, C (1991): The blind man and the elephant: the explanation of gentrification. *Transaction of the institutions of the British Geographers*, New Series, Vol. 16. No. 2, 173–189. <https://doi.org/10.2307/622612>
- Hankiss, E. (1983): *Társadalmi csapdák – Diagnózisok*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Hines, J. D. (2010): Rural gentrification as permanent tourism: The creation of 'New' West Archipelago postindustrial culture space. *Environment and Planning*, 28, 509–523. <https://doi.org/10.1068/d3309>
- Jelinek, Cs. (2011): *State-led gentrification and relocation in Budapest: Vacating a house in Ferencváros*. Budapest: Central European University. http://www.etd.ceu.hu/2011/jelinek_csaba.pdf MA szakdolgozat
- Kovács, I. (2012): *A vidék az ezredfordulón – A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai*. Budapest: Argumentum Kiadó.

- Kovách, I. – Nagy Kalamász, I. (2006): *Társadalmi és területi egyenlőtlenségek* In Kovách, I. (szerk.): *Társadalmi metszetek – Hatalom, Érdek, Individualizáció és Egyenlőtlenség a mai Magyarországon*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Kovács, K. (1999): A napos oldalon, avagy szuburbanizáció a főváros határain innen és túl. *Falu-Város-Régió*, No.3, 3–9.
- Kovács, T. (2010): *A paraszti gazdálkodás és társadalom átalakulása*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Kovács, T. – Bodnár, Zs. (2016): Erdőbénye: A hagyományos és a posztmodern falu között félúton. *A Falu* (31) 3, 31–48.
- KSH (2013): Népszámlálás 2011, Területi adatok https://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_02 (utolsó megtekintés: 2021. december 2.)
- Ladányi, J.–Szelényi, I. (1997): Szuburbanizáció és gettósodás. *Kritika*, 7, 4–12.
- Lees, L. (2000): A reappraisal of gentrification: towards a 'geography of gentrification'. *Progress in Human Geography*, 24, 3, 389–408. <https://doi.org/10.1191/030913200701540483>
- Ley, D (1996): *The New Middle Class and the Remaking of the Central City*. Oxford: Oxford University Press.
- Ley, D (2003): Artists, Aestheticisation and the Field of Gentrification. *Urban Studies*, Vol. 40, iss. 12, 2527–2544 <https://doi.org/10.1080/0042098032000136192>
- Mamonova, N. – Sutherland, L. A. (2015): Rural gentrification in Russia: Renegotiating identity, alternative food production and social tensions in the countryside. *Journal of Rural Studies*, 42: 154–65.
- Phillips, M. (1993): Rural gentrification and the processes of class colonisation. *Journal of Rural Studies*, Vol 9. No. 2, 123–140. [https://doi.org/10.1016/0743-0167\(93\)90026-G](https://doi.org/10.1016/0743-0167(93)90026-G)
- Phillips, M. (2004): Other geographies of gentrification. *Prog. Hum. Geog.*, 28, 5–30. <https://doi.org/10.1191/0309132504ph458oa>
- Phillips, M. (2005): People at the centre? The contested geographies of gentrification. In Phillips, M. (ed): *Contested worlds: an introduction to human geography*. Ashgate: Aldershot, 317–352. <https://doi.org/10.4324/9781315259406-10>
- Phillips, M. (2009): Counterurbanisation and Rural Gentrification: an Exploration of the Terms. *Population, Space And Place*, 16, 539–558. <https://doi.org/10.1002/psp.570>
- Qian, J.–He, S.–Liu, L. (2013): Aestheticisation, rent-seeking, and rural gentrification amidst China's rapid urbanisation: The case of Xiaozhou village, Guangzhou. *Journal of Rural Studies*, Vol. 32 <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2013.08.002>
- Redfern, P.A. (2003): What Makes Gentrification 'Gentrification'? *Urban Studies*, Vol. 40, No. 12, 2351–2366, November. <https://doi.org/10.1080/0042098032000136101>
- Redfield, R. (1947): The Folk Society. *The American Journal of Sociology*, LII./4. <https://doi.org/10.1086/220015>
- Savage, M. – Warde, A. (1993): *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*. New York: Red Globe Press London <https://doi.org/10.1007/978-1-349-22991-8>

- Smith, N. – Williams, P. (eds) (1986): *Gentrification of the City*. London: Unwin Hyman.
- Smith, N. (1996): *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*. London, New York: Routledge.
- Solana-Solana, M. (2010): Rural gentrification in Catalonia, Spain: A case study of migration, social change and conflicts in the Empordanet area. *Geoforum*, 41(3) <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2010.01.005>
- Stockdale, A. (2010): The Diverse Geographies of Rural Gentrification in Scotland. *J. Rural Stud.*, 26 (1), 31–40. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2009.04.001>
- Szijártó, Zs. (2000) A turizmus, mint menedék. Képek és elképzelések a Káli-medencében. In Fejős, Z. – Szijártó, Zs. (szerk.): *Turizmus és kommunikáció*. Budapest–Pécs: Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció Tanszék, 7–23.
- Szijártó, Zs. (2002): Turizmus és regionalizmus a Káli-medencében. Egy kutatás tapasztalatai, In Fejős, Z. – Szijártó, Zs. (szerk.): *Egy tér alakváltozásai. Esettanulmányok a Káli-medencéből*. Budapest: Néprajzi Múzeum, 7–21.
- Tímár, J. (1999): Elméleti kérdések a szuburbanizációról. *Földrajzi Értesítő*, XLVIII. évf., 1–2. füzet, 7–31.
- Tímár, J. – Nagy, E. (2007): A középvárosi dzsentifikáció és társadalmi hatásai a poszt szocialista Magyarországon. Enyedi, Gy. (szerk.): *A történelmi városközpontok átalakulásának társadalmi hatásai*. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ, 293–317.
- Tímár, J. (2019): „Államosított tértermelés” a kiszorítottak perspektívájából egy dzsentifikálódó városrészben. *Tér és Társadalom*, 33(4), 38–60. <https://doi.org/10.17649/TET.33.4.3204>
- Tomay, K. (2007): Városrehabilitáció és dzsentifikáció Budapesten. In Enyedi, Gy. (szerk.): *A történelmi városközpontok átalakulásának társadalmi hatásai* Budapest: MTA Társadalomkutató Központ, 119–150.
- Tomay, K. (2008): *Dzsentifikáció Budapesten az ezredfordulón: a belső-pesti területek átalakulása*. PhD disszertáció, 164.
- Tomay K. (2019): Az összekötő társadalmi tőke (újra)termelődésének terei – A városi és vidéki dzsentifikáció szerepe a vállalkozói és innovációs ökoszisztémákban. *Replika*, (111) 43–62. <https://doi.org/10.32564/111.4>
- Tóth, G. P. (2002): A „közösség”. Egy fogalom megalkotása, kiteljesedése, széthullása és felszámolása. In Pócs, É. (szerk.): *Közösség és identitás*. Budapest: Studia Ethnologica Hungarica III., 9–31.
- Tönnies, F. (1983[1887]): *Közösség és társadalom*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.
- Várad, M. (1997): Solymár: az aranyfalu. *Tér és Társadalom*, No. 4. 45–68. <https://doi.org/10.17649/TET.11.4.449>
- Várad, M. (2008): Utak, elágazások – a közelmúlt falukutatói. In Kovács, É. (szerk.): *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet*. Pécs: PTE–BTK Kommunikáció és Médiatudományi Tanszék, 43–68.

- Vigvári, A. (2022) *A külterületi zártkertek benépesülése a lakhatási válság árnyékában - Egy Budapest környéki eset tanulságai* Szociológiai Szemle 32(1): 145–168. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.1.7>
- Zukin, S. (1987): *Gentrification: Culture and Capital in the Urban Core. Annual Review of Sociology*, 13, 129–147. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.13.080187.001021>
- Wirth, L. (1973): *Az urbanizmus mint életmód.* In Szelényi, I. (szerk.): *Városszociológia. Szöveggyűjtemény.* Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 41–63.

Melléklet

1. táblázat: Interjúalanyok listája

NÉV	Beköltöző/ őslakos	Helyi vállalkozás	Interjúkészítés ideje
I1	Beköltöző: 3. hullám		2018
I2	Beköltöző		2021
I3	Őslakos: fiatal generáció		2019
I4	Őslakos, idős generáció		2021
I5	Őslakos		2019
I6	Beköltöző, idős generáció		2021
I7	Őslakos		2019
I8	Őslakos: fiatal generáció		2019
I9	Őslakos: középgeneráció	borászat	2021
I10	Őslakos: idős generáció	helyi vállalkozó	2019
I11	Őslakos, középgeneráció	borászat	2021
I12	Őslakos: idős generáció		2019
I13	Beköltöző: 2. hullám	étterem	2019
I14	Második generációs beköltöző: fiatal őslakos		2019
I15	Második generációs beköltöző: fiatal őslakos		2019
I16	Őslakos, idős generáció		2021
I17	Beköltöző: 1. hullám	vendégház	2019
I18	Őslakos, idős generáció		2019
I19	„Bevállalkozó”	borászat	2019
I20	Őslakos: középgeneráció	helyi vállalkozó	2019
I21	Beköltöző: 2. hullám	borászat	2019
I22	Őslakos	vendégház	2019
I23	Beköltöző: 1. hullám		2019
I24	Beköltöző: 2. hullám	étterem	2019
I25	Beköltöző: 2. hullám	borászat, vendégház, étterem	2018
I26	Őslakos, idős generáció		2019
I27	Beköltöző: 1. hullám	borászat	2019
I28	Őslakos		2019
I29	Őslakos: középgeneráció		2021
I30	Beköltöző: 2. hullám	étterem	2021